

R É S U M É

Objet du droit d'auteur objectif

Dans la science juridique on ne discute pas beaucoup l'objet du droit d'auteur. Particulièrement, on ne discute pas les rapports sociaux comme objet du droit d'auteur. Cependant, même lorsqu'on traite de l'objet du droit d'auteur, on confond l'objet de l'aspect objectif et de l'aspect subjectif du droit d'auteur. C'est-à-dire, on confond l'oeuvre de l'auteur comme objet du droit d'auteur subjectif ou, en d'autres termes, comme objet des rapports sociaux, avec les rapports sociaux comme objet du droit d'auteur objectif.

Même si l'on traite dans la science juridique, les rapport sociaux comme on le fait, par exemple, dans la science juridique soviétique, on les traite comme une question secondaire. Ceci est dû au fait que l'on ne considère pas le droit d'auteur comme réglant un domaine spécifique de la vie, une sphère spécifique des rapports sociaux, mais on le considère uniquement comme faisant partie du droit civil. Une telle conception est conforme à la science juridique et à la pratique législative soviétiques vu qu'elles entendent par le terme de droit civil, le domain entier du droit dit «privé». Cependant, si l'on conçoit la notion du droit civil d'une façon plus étroite on si l'on aborde la problème de l'objet du droit d'auteur du point de vue de la théorie juridique, on peut constater que le droit d'auteur règle les rapports sociaux spécifiques, différents des rapports réglés par n'importe quel autre domaine du droit, en dedans ou en dehors du droit civil, et que le droit d'auteur a, par conséquent, son propre objet de réglementation. C'est que le droit d'auteur règle les rapports sociaux relatifs aux oeuvres de l'auteur, en tant que produit intellectuel dans le domaine de la littérature, la science et l'art. En considération de son objet spécifique et de l'abondance des notions et des institutions dont il est formé, ainsi qu'en considération du vaste domaine de la vie dont il s'occupe, le droit d'auteur doit être considéré comme une branche spéciale du droit. Ce fait, bien entendu, n'exclut pas la possibilité de son rattachement, pour diverses raisons déterminées, aux autres domaines et branches du droit (par exemple, pour des raisons didactiques et pédagogiques ou pour des raisons d'opportunité législative).

О СУДОВИМА ЧАСТИ ПРИВРЕДНИХ КОМОРА

1. Наша друштвена заједница је заинтересована да привредне организације послују на одређен начин и да у свом пословању поштују одређена правила јер се другачије не могу успешно задовољавати оне потребе ради којих се привредне организације и оснивају. Отуда је Основни закон о регулацији пословних односа на тржишту, полазећи од друштвеноекономских и политичких принципа на којима почива наше друштво, прописао извесна начела којих привредне организације треба да се придржавају у свом пословању на тржишту. Разуме се да се законодавац није могао задовољити само тиме да просто прокламује таква начела већ је морао и да их конкретније технички организује, да предвиди инструменте за њихово остваривање у практичном животу и мере којима ће се сузбијати поступци противни тим начелима. Одређено место у томе додељено је судовима части привредних комара.

Најважније одредбе о судовима части привредних комора садрже три закона: Основни закон о јединственим привредним коморама и пословној сарадњи у привреди (*Сл. лист ФНРЈ*, бр. 28 за 1960 и *Сл. лист СФРЈ*, бр. 10 за 1965), Закон о промету робе и услуга са иностранством (*Сл. лист ФНРЈ*, бр. 27 за 1962) и Основни закон о регулисању пословних односа на тржишту (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 30 за 1962. и *Сл. лист СФРЈ*, бр. 15 за 1965). Одредбама садржаним у овим законима регулисана је првенствено надлежност судова части и предвиђене санкције које они могу изрицати, док је привредним коморама препуштено да посебним правилницима пропишу одредбе о организацији судова части и процедури по којој поступају.

2. Судови части привредних комора, сходно постојећој организацији комора, могу постојати као судови части основних комора, судови части републичких привредних комора и Суд части при Савезној привредној комори. У СР Србији постоје судови части и при привредним коморама аутономних покрајина.

О правном леку (приговору) који се може уложити на одлуку надлежног суда части (рецимо суда части републичке привредне коморе) не решава „виши“ суд части (Суд части при Савезној привредној комори) већ управни одбор исте (републичке) привредне коморе чији је суд части донео одлуку у првом степену, и његова одлука је коначна. Однос између судова части основних (среских), републичких и Савезне привредне коморе није однос између виших и нижих судских инстанци пошто је њихова стварна надлежност иста. Оно што их разликује то је месна надлежност: суд части при основној (среској) привредној комори надлежан је да поступа у случајевима кад су обе странке, и тужилац и тужени, са подручја исте среске коморе, суд части при републичкој привредној комори надлежан је у оним случајевима кад у поступку учествују странке са подручја различитих основних комора у истој социјалистичкој републици, а Суд части при Савезној привредној комори надлежан је да поступа у предметима у којима учествују странке са различитих социјалистичких република и предметима са елементом иностраности (1). Ипак, Суд части при Савезној привредној комори има извесне атрибуте вишег суда. Он може преузети поступак покренут пред судом части сваке коморе до његовог окончања, ако се повредом добрих пословних обичаја нарушава јединство југословенског тржишта или тежи остваривању монополистичког положаја на том тржишту.

3. Основна функција судова части јесте да одлучују о повредама добрих пословних обичаја које изврше чланови привредних комора. Отуда се поставља као прво питање: шта су то добри пословни обичаји?

(1) Чл. 92 Закона о удруживању и пословној сарадњи у привреди од 1960 г. допуњен је одредбом која предвиђа да „Скупштина Савезне привредне коморе утврђује о којим повредама добрих пословних обичаја одлучује суд части при тој комори“ а да „о повредама добрих пословних обичаја о којима не одлучује суд части при Савезној привредној комори одлучује суд части при основној комори, ако републичким законом није одређено да о појединим од тих повреда одлучује суд части при републичкој комори“ (чл. 45 Закона о изменама и допунама Закона о удруживању и пословној сарадњи у привреди, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 10 за 1965). На основу овог текста још нису вршене измене у месној надлежности каква је постојала до његовог ступања на снагу и каква је горе описана.

По чл. 92, ст. 2, Основног закона о јединственим привредним коморама и пословној сарадњи у привреди „као повреде добрих пословних обичаја могу се, према околностима случаја, сматрати нарочито поступци чланова коморе којима се, противно пословним обичајима, наноси штета друштвеној заједници, другим привредним организацијама или појединцима, којима се изиграва дух и смисао прописа или руши углед земље у иностранству.“ Из овог прописа не може се разабрати позитивни садржај појма добрих пословних обичаја пошто се у њему не каже шта су то добри пословни обичаји већ се дефинише појам *повреде* добрих пословних обичаја. Па и та дефиниција представља таутологију: повреде добрих пословних обичаја су поступци „противни пословним обичајима.“ Појам *повреде* добрих пословних обичаја остао је тако по страни. — У другим прописима наведени су, примера ради, конкретни потупци који по слову закона представљају повреде добрих пословних обичаја и које према томе суд увек мора као такве и да квалификује. По чл. 26 Основног закона о регулисању пословних односа на тржишту, тежим повредама добрих пословних обичаја, поред радњи које су другим важећим прописима или самоуправним актима привредних комора утврђене као теже повреде добрих пословних обичаја, сматрају се и следећи поступци привредних организација: 1) неоправдано раскидање уговора и грубо кршење обавеза које произилазе из послова робног промета; 2) неоправдано одбијање да се закључи уговор о промету робе или уговор о другом послу робног промета; 3) обмањивање потрошача путем рекламе или на други начин о квалитету или другим својствима робе; 4) намерно закључивање непотпуних или нејасних уговора о куповини и продаји робе или о другом послу робног промета. Законом о промету робе и услуга са иностранством (чл. 128) прописано је да повреда добрих пословних обичаја за коју Суд части при Савезној привредној комори може према привредној организацији изрећи законом прописане мере, постоји нарочито: 1) ако се привредна организација не придржава договора постигнутих у надлежном органу Савезне привредне коморе у складу са важећим прописима о удруживању у привреди и статутом коморе; 2) ако привредна организација нелојално поступа у свом пословању (нелојална утакмица); 3) ако је привредна организација неким својим поступком односно пословањем нанела штету друштвеној заједници или угледу земље у иностранству.

4. У својој досадашњој пракси судови части су квалификовали бројне и разноврсне поступке привредних организација као повреде добрих пословних обичаја, при чему се разуме се нису могли ограничити на случајеве који су поименице примера ради наведени у прописима. Навешћемо неке који су или најчешћи у пракси или су од значаја за разумевање општер појма добрих пословних обичаја и њихових повреда.

Тако, по пракси. Суда части при Савезној привредној комори повреде добрих пословних обичаја представљају поред осталог следећи поступци: рушење угледа земље у иностранству на тај начин што спољнотрговинска организација неодговорно преузима обавезе или са иностраним купцем закључи уговор о продаји робе чију испоруку није обезбедила и уопште неизвршавање и неуредно извршавање уговорних обавеза; нелојална утак-

лица (неистинито представљање домаће привредне организације пред иностраном фирмом као јединог овлашћеног извозника одређене робе, наговарање службеника конкурентске привредне организације да раскине радни однос); одбијање сарадње са домаћом привредном организацијом (коришћење услуга иностраног предузећа иако постоји могућност коришћења услуга истог квалитета и под једнаким условима од домаћег предузећа, одбијање међусобне размене информација о страном тржишту кад то не иде на штету здраве утакмице); обављање спољнотрговинских послова за које привредна организација није уписана у регистар; поступци који су могли бити од штете по друштвене интересе а подобни су да привредној организацији прибаве преимућство у односу на друге домаће привредне организације које послују у складу са тим интересима; слање у иностранство већег броја службеника него што је потребно и трошење девиза на економски неоправдана путовања; закључивање уговора под условима знатно неповољнијим од оних који у том периоду владају на одређеном иностраном тржишту; зарачунавање иностраним комитентима за извршене услуге мањих износа од оних које је по прописима требало зарачунати; стављање понуде иностраном предузећу под условима повољнијим од оних за које понуђач зна да је већ постигла друга привредна организација; саопштавање иностраном купцу договора о ценама постигнутим између домаћих привредних организација-извозника, који је договор интерног карактера и према иностраним купцима представља пословну тајну, чиме се омогућује иностраном купцу да утиче на цене и да у том погледу поставља посебне услове приликом закључивања уговора са осталим извозницима; ступање у непосредни контакт са иностраном фирмом и тражење њене понуде и профактуре мимо предузећа овлашћеног за преговоре са одређеном иностраном земљом; понуда учињена страној фирми за закључење уговора под условима мање повољним од оних који су прихваћени у обавезном закључку коморе; пропуст спољнотрговинског предузећа које као комисионар извози робу за рачун једне домаће фирме да претходно прикупи информације о бонитету иностране фирме и банке код које је обезбеђена исплата, после чега и банка и страни купац падну под стечај а домаћа привредна организација — комитент претрпи штету наплативши само део уговорене цене.

У пракси Суда части при Привредној комори Србије грубо кршење уговорних обавеза представља најчешћи случај повреде добрих пословних обичаја. Затим ту долази нелојална утакмица (изношење у штампи нетачних твђења да конкурентска фабрика обуће не уважава оправдане рекламације својих купаца, рекламирање окривљеног предузећа путем штампе као јединог добитника златне медаље за своје производе иако су златну медаљу добила још три домаћа предузећа); обмањивање потрошача и нетачно обележавање робе у промету (стављање у промет „наполитанки“ у оригиналном паковању без контролног листића и у количини која не одговара декларацији на омоту, стављање у промет кесица пржене кафе са ознаком „чиста кафе“ иако садрже 10% пржене ражи, стављање у промет алкохолних пића са мањим процентом алкохола од оног који је означен на омоту флаше,

стављање у промет млека у праху намењеног за сточну исхрану само са ознаком „млеко у праху“ због чега је могло доћи до употребе истог млека за људску исхрану); неуважавање оправданих рекламација купаца; ремећење кооперативних односа суседне земљорадничке задруге на тај начин што се, противно договору, од произвођача и коопераната на њеној територији откупљују разни пољопривредни производи по вишим ценама; куповина сточне хране по ценама већим од договорених и од лица за које се мора претпоставити да не поседује толику количину хране сопствене производње већ да је откупљује од других индивидуалних произвођача; шпекулација робе у промету; наплаћивање страним туристима за пружене хотелске и угоститељске услуге већих цена од прописаних и неуредно испостављање рачуна (неозначавање на рачуну колики је износ госту наплаћен за лежај, колики за боравишну таксу а колики за остале услуге и трошкове).

Пракса судова части при основним коморама врло је разноврсна и у највећој мери условљена привредном структуром односних подручја: малтретирање муштерија на тај начин што се једнострано и без оправданог разлога више пута одлаже извршење уговорне обавезе и уопште неизвршавање и неуредно извршавање уговорних обавеза; пружање лоше услуге под видом добре; продаја робе са манама и неуважавање оправданих рекламација; недопуштена шпекулација у промету робе; наплаћивање за извршене услуге веће цене од оне прописане ценовником; неуредно вођење књиге наручбина и друге писмене документације, необележавање ствари примљених на оправку и слични пропусти услед којих може доћи до неизвршења обавезе о року, до замене наручбина и замене ствари разних власника; пропуштање да се приликом преузимања ствари на хемијско чишћење или бојење скрене пажња странци да услед стања тканине може доћи до њеног већег или мањег оштећења; недолично понашање према потрошачу; неоправдано сумњичење потрошача и присуству трећих лица да није платио робу односно услугу која му је пружена и одбијање да му се извини пошто се установи да је сумњичење неосновано; одбијање од стране фризерске задруге да изврши услугу која је предмет њеног пословања и одбијање да суботом и данима уочи празника врши услуге чишћења деце (Суд части Привредној комори града Београда); верижна трговина; откуп стоке на пословним подручјима других задруга; откуп стоке по већој цени од договорене; обмањивање потрошача мерењем неисправним тековима; нелојална утакмица (Суд части Привредне коморе Среза Зајечар); обављање делатности за које привредна организација није регистрована; откуп пољопривредних производа ван подручја задруге; неоправдано повећање цена; продаја производа преко трговачких путника који нису у сталном радном односу са организацијом; недозвољено посредовање у купопродаји робе (Суд части Привредној комори Среза Нови Сад), итд.

Овим набрајањима, разуме се, листа повреда добрих пословних обичаја није закључена.

5. Поставља се питање како би се могао одредити општи појам добрих пословних обичаја.

Анализирајући законске прописе и праксу судова части могло би се закључити да су добри пословни обичаји у ствари поступци привредних организација који су у складу са пословним моралом. Следствено томе, повреде добрих пословних обичаја састојале би се у поступцима привредних организација који су противни пословном моралу. Од интереса је овде приметити да се у одлукама судова части најчешће не говори о повредама добрих пословних обичаја већ о „повредама добрих пословних обичаја и пословног морала“, а тако се изражавају и правилници о уређењу и поступку судова части (в. на пример, чл. 3 Правилника о уређењу и поступку Суда части при Привредној комори града Београда).

Основни елементи тог пословног морала чије поштовање представља садржину добрих пословних обичаја одређени су начелима о пословању на тржишту, формулисаним у Основном закону о регулисању пословних односа на тржишту (чл. 1 — 10). Усклађивање својих интереса са интересима друштвене заједнице; уздржавање од поступака који су управљени на нашоње штете другој привредној организацији, друштвеној заједници или појединцима; међусобно поверење и узамајна сарадња; поштовање важних прописа и смерница друштвених планова; уздржавање од искоришћавања тренутног стања на тржишту ради постизања неоправдане или несразмерне имовинске користи; лојална и здрава утакмица; савесно испуњавање својих уговорних обавеза; уздржавање од поступака којима се нарушава јединство тржишта, ограничава слобода утакмице, друге привредне организације стављају у неравноправан положај на тржишту, или се друге организације, установе или грађани стављају у повлашћен положај на тржишту; културан однос према пословном партнеру и потрошачу, — то су оквири и основна садржина пословног морала који се формира у условима нашег права и општих моралних норми и за њихове потребе. Инспиришући се овим основним идејама, судови части — за разлику од репресивне функције судова на плану кривичних дела и привредних преступа — могу квалификовати разноврсне и стално нове поступке као повреде добрих пословних обичаја и тако се супротстављати нежељеним поступцима који се не могу унапред сви предвидети и једном заувек кодификовати у једном домену у коме људи руковођени одређеним интересима могу показивати велику инвентивност. Квалификујући тако разноврсне поступке привредних организација као сагласне или противне пословном моралу, судови части не само да полазе од констатације постојања одређеног пословног морала већ са своје стране врше и његово активно усмеравање и формирање и на одређен начин утичу на привредни живот земље. У томе лежи велики значај стваралачке праксе судова части.

6. Добри пословни обичаји нису просто *species* општег појма правних обичаја. Неки пословни обичаји јесу истовремено правни обичаји али то није увек случај. Да би до образовања обичаја уопште дошло потребно је да се у стварности довољно дуго и довољно често понавља одређена ситуација, одређен друштвени однос, и да се људи, кад год се тај друштвени однос понови, понашају увек на исти начин, док се у свести људи не створи представа о обавезности таквог правила понашања. Следствено томе, повре-

да обичаја увек се састоји у поступку који је противан једном постојећем и практикованом правилу понашања. За повреду доброг пословног обичаја довољно је да је један поступак противан одређеном пословном моралу, без обзира што није истовремено противан и једном општеусвојеном начину понашања у датој ситуацији који уопште и не мора бити уобличен, пошто односни друштвени однос није довољно често и довољно дуго понављан.

Показаћемо ово на једном примеру. У погледу пружања фризерских услуга раширена је пракса да грађанин-потрошач чека тзв. свог мајстора тј. оног радника који му редовно пружа услуге. Има више разлога који објашњавају зашто је ова пракса прихваћена и од стране берберских радника и од стране грађана. Радник тако унапред зна какву услугу треба да пружи па да задовољи муштерију, што је и његов интерес, а муштерија не мора увек изнова да објашњава како жели да јој услуга буде пружена и уз то да ризикује да не буде схваћена како треба и да јој услуга не буде пружена онако како жели. И нормално бива да таква муштерија, пошто дође на ред и буде понуђена да седне од стране мајстора који је тог тренутка слободан, изјави да чека „свог“ мајстора, па јој затим од стране њеног мајстора заиста буде пружена услуга кад код њега дође на ред. То није никакво омаловажавање осталих присутних радника, који обично и сами имају „своје“ муштерије. Претпоставимо сада да муштерија која је дошла на ред и понуђена да седне од стране радника који је тог тренутка слободан, објасни да чека свог мајстора па се после пола сата чекања, пошто се уверила да ће њен мајстор бити заузет још толико а можда и читав сат и будући да јој се жури, предомисли и затражи услугу од првог радника који је још увек слободан а овај то одбије јер сматра да је оваквим поступком потцењен и у очима својих колега омаловажен. Решавајући у овом конкретном случају Суд части при Привредном комори града Београда стао је на становиште да ускраћивање услуге под оваквим условима представља повреду добрих пословних обичаја. Не може се, међутим, рећи да је овакав поступак противан обичају у правнотехничком смислу. Таквог обичаја нема јер се односна ситуација у стварности не понавља довољно често да би се уопште могао усталити овај или онај начин понашања. Оно што редовно бива то је да грађанин-потрошач који је изјавио да чека одређеног радника чека док му он стварно не пружи услугу. Али ако не постоји устаљен обичај који би налагао пружање услуге под оваквим условима, постоји пословни морал који то налаже. Грађанин-потрошач треба да буде задовољан, то је интерес и потрошача и фризерске радње и пословни морал у овом случају представља израз тих интереса.

7. Исти поступак може истовремено представљати повреду добрих пословних обичаја и бити инкриминисан као привредни преступ, и у том случају је могуће у поступку пред привредним судом изрећи казну за привредни преступ а пред судом части меру за повреду добрих пословних обичаја. Вођење поступка по једном основу не искључује вођење поступка по другом основу.

Али низ повреда добрих пословних обичаја, било да су наведени у закону било да су их судови части као такве квалификовали на основу генералних овлашћења садржаних у закону, нису привредни преступи и

можда је баш у том свом делу конструкција повреде добрих пословних обичаја најпотребнија и најкориснија и заслужује највећу пажњу судова части. Тамо где истовремено постоји и привредни преступ, интерес друштвене заједнице да се примени санкција и тако врши сузбијање одређених поступака задовољен је (често и у већем степену) изрицањем санкције предвиђене за привредни преступ.

8. Постојање конкретне штете није појмовно обележје повреде добрих пословних обичаја нити је то материјалноправна претпоставка за изрицање законом прописане мере од стране суда части. Довољно је да постоји повреда нечијег интереса — интереса појединца, правног лица, неке службе одн. професије или читаве друштвене заједнице. Повреда пословног морала, који као и морал уопште представља израз људских интереса, увек значи и повреду неког легитимног интереса. И то је за поступање суда части довољно. Ако би било другачије, заштита добрих пословних обичаја би била мање ефикасна јер се не би могло реаговати на бројне повреде добрих пословних обичаја које се нису завршиле конкретном штетом али којима је повређен нечији интерес и које ако буду настављене или поновљене или учињене од стране других чланова коморе под другим условима могу представљати још тежу повреду нечијег легитимног интереса па довести и до конкретне штете.

Али ако је повредом доброг пословног обичаја истовремено проузрокована конкретна штета, та чињеница је релевантна и од значаја за утврђивање степена одговорности и изрицање мере од стране суда части, па се у том правцу може вршити извођење доказа.

9. Поред изрицања мера за повреду добрих пословних обичаја, што им је основна функција, судови части још изричу меру друштвене дисциплине против чланова коморе који се не придржавају обавезних закључака коморе. Реч је о закључцима коморе који се односе на статутарна питања и закључцима донетим у пословима за које је то предвиђено савезним законом или прописима донетим на основу савезног закона, при чему овакви закључци треба да садрже клаузулу о обавезности придржавања закључка (чл. 43 Основног закона о јединственим привредним коморама и пословној сарадњи у привреди). Упркос терминолошкој разлици коју закон чини између „мера“ за повреду добрих пословних обичаја и „мера друштвене дисциплине“ за непридржавање обавезних закључака коморе (што се иначе у одлукама судова части не чини), може се поставити питање у којој мери је оправдано поступке непридржавања обавезних закључака коморе појмовно разликовати од поступака који представљају повреде добрих пословних обичаја. И једне и друге „мере“ исте су по врсти, и једне и друге изриче суд части и по истом поступку, а еластичност појма добрих пословних обичаја допушта да се као њихове повреде квалификују и поступци непридржавања одређених обавезних закључака коморе. Добро пословање, које мора бити основ садржине добрих пословних обичаја, не може а да не обухвати и придржавање обавезних закључака коморе. Такви закључци представљају средство за остварење функција и циљева коморе, које се управо и оснивају у циљу заједничке делатности на унапређивању произ-

водње, робног промета и вршења услуга привредних организација — чланова комора. У прилог овога треба подсетити и на чл. 95 Основног закона о јединственим привредним коморама и пословној сарадњи у привреди, који прописује да је суд части при доношењу одлуке због повреде добрих пословних обичаја (што значи и приликом одлучивања о томе да ли један поступак представља или не повреду добрих пословних обичаја) дужан „нарочито узимати у обзир прописе, узансе, добре пословне обичаје и препоруке и закључке органа коморе.“

10. За повреду добрих пословних обичаја може се одлуком суда части изрећи као мера опомена без објављивање а у тежим случајевима опомена са објављивањем у штампи или на скупштини коморе (јавна опомена). На основу законског овлашћења статутима комора и правилницима о уређењу судова части прописано је да се поред опомене може још изрећи губитак права избора у органе коморе за одређено време, привремена забрана коришћења услуга коморе и забрана учешћа на изложбама и сајмовима за одређено време, али у пракси ове мере су скоро непознате. Практично једина мера која се изриче је опомена са објављивањем или без објављивања. Тако је, на пример, Суд части при Привредној комори града Београда у току 1964 од 88 предмета који су окончани осуђујућим одлукама у 50 случајева изрекао опомену без објављивања а у 38 случајева опомену са објављивањем у штампи, док ниуједном случају није изрекао коју од осталих мера предвиђених правилником. Слично је и са осталим судовима части.

Оваква пракса говори пре свега о ефикасности мера које се изричу. Члановима коморе је често више стало до тога да не буду кажњени опоменом, нарочито са објављивањем у штампи, него новчаним казнама. Затим, опомена има универзалну примену, подједнако се може изрећи према сваком члану коморе и без обзира на врсту повреде док су остале мере беспредметне ако су у питању одређене категорије чланова коморе (на пример, забрана учешћа на изложбама и сајмовима беспредметна је кад су у питању чланови коморе који иначе не узимају учешћа на изложбама и сајмовима). Најзад, објављивање опомене у штампи врши се на трошак осуђене привредне организације која је тако не само погођена у свом угледу у очима пословних пријатеља и партнера већ фактички изложена и једној новчаној санкцији која може и реално вршити функцију превенције, нарочито у односу на мање солвентне чланове коморе (на пример, у питању је нека приватна занатска радња са мањим обимом пословања), пошто трошкови објављивања пресуде, уз трошкове поступка који такође падају на терет осуђене привредне организације, могу бити знатни. Штавише, опомена са објављивањем у штампи може постати ефикасно и врло еластично средство превентивне одн. репресивне политике судова части, који текст одлуке намењен објављивању у штампи могу редиговати као просту информацију од неколико речи или са више или мање опширним образложењем и тако износ трошкова штампања на неки начин доводити у везу са степеном у коме постоји потреба да се привредна организација изложи реакцији. Оваква специфична репресивна функција судова части била би од нарочите користи у оним случајевима кад постоји потреба да се због тежине повреде енергичнијом

санкцијом утиче на члана коморе, а мера коју изриче суд части је једина правна санкција која се може применити пошто повреда пословног обичаја није инкриминисана као привредни преступ.

11. Поред поменутих мера, Суд части при Савезној привредној комори може за повреду добрих пословних обичаја изрећи привремену забрану учешћа у раду одговарајућих органа Савезне привредне коморе као и привремену забрану учешћа у јавном надметању при извозу поједине робе у одређену земљу односно при увозу поједине робе из одређене земље (чл. 127 Закона о промету робе и услуга са иностранством).

Изрицање неке од ових мера може имати даље штетне последице за привредну организацију. Савезни државни секретаријат за спољну трговину може, без обзира да ли је тој привредној организацији вршење спољнотрговинских послова једина делатност, изрећи једну или више следећих мера: 1) забранити вршење извоза и увоза у појединим струкама, ако је привредна организација у регистар уписана за вршење извоза и увоза у две или више струка; 2) забранити вршење појединих врста спољнотрговинских послова, ако је привредна организација у регистар уписана за вршење два или више спољнотрговинских послова; 3) забранити вршење извоза и увоза појединих производа; 4) забранити вршење извоза и увоза за поједина тржишта (подручја); 5) захтевати да се против одговорног лица у привредној организацији поведе дисциплински поступак; 6) захтевати од надлежне општинске скупштине да распусти раднички савет и управни одбор привредне организације или да смени директора привредне организације. А ако су према привредној организацији више од два пута за последње две године биле од стране Суда части при Савезној привредној комори изречене мере из чл. 127 Закона о промету робе и услуга са иностранством, Савезни државни секретаријат за спољну трговину може у тежим случајевима према привредној организацији изрећи меру забране вршења спољнотрговинских послова за које је она уписана у регистар.

12. Поступак пред судом части покреће се тужбом, коју може подићи било тужилац при суда части, било правно или физичко лице чији су интереси повређени поступком противним пословним обичајима.

Активна легитимација тужиоца при суду части постављена је на најширу основу. Он може поднети тужбу против сваког члана односно коморе, како друштвених правних лица тако и приватних занатских радњи учлањених у комори, без обзира на врсту повреде и без обзира на то да ли је у конкретном случају повређен интерес друштвене заједнице, интерес индивидуално неодређеног броја правних субјеката или интерес једног или више правних или физичких лица (на пример, у случају недоличног понашања према грађанину-купцу). У свим овим случајевима тужилац при суду части иступа као орган за заштиту једног јавног интереса, интереса поштовања добрих пословних обичаја одн. пословног морала а никако као нека врста заступника конкретно заинтересованог субјекта. Отуда он може поднети тужбу и против воље заинтересованог субјекта а ако је поступак био покренут на захтев заинтересованог субјекта, на пример, грађанина, па обустављен због тога што је у току поступка тужба повучена, тужилац

при суду части може захтевати настављање поступка. Грађанин који је на пример, подигао тужбу зато што окривљени није хтео да уважи његову оправдану рекламацију, може сматрати да је његов интерес задовољен тиме што је рекламација уважена у току поступка и повући тужбу, али то не значи да је задовољен интерес заштите пословног морала. Ако рецимо имамо пред собом грађанина који је рекламирао мане на ствари па је од стране продавца био дуго завараван обећањима да ће мане бити отклоњене односно ствар замењена, па мана буде отклоњена тек пошто је поступак пред судом части у току, услед чега грађанин повуче тужбу, онда очигледно постоји потреба да се у интересу заштите пословног морала, у интересу спречавања сличних повреда добрих пословних обичаја, против оваквог члана коморе изрекне одговарајућа мера. Није у складу са пословним моралом обећавати купцу да ће мана бити отклоњена у очекивању да овај дигне руке од рекламације, па отклонити ману и извршити уговор онако како гласи тек пошто се буде тужен пред судом части.

Успешно обављање функције тужиоца при суду части претпоставља његову добру обавештеност о постојању повреда добрих пословних обичаја. Отуда је Основним законом о регулисању пословних односа на тржишту прописано да „судови, други државни органи и установе, коморе, привредне организације и њихова пословна удружења, савети потрошача, стамбене заједнице и други државни органи и организације, који сазнају за коју од радњи која представља тежу повреду добрих пословних обичаја, могу о томе обавестити суд части ради покретања поступка“ (чл. 28). А привредни суд који је донео пресуду којом је привредна организација осуђена за привредни преступ шпекулације у промету робе или за привредни преступ нелојалне утакмице, дужан је ту пресуду доставити надлежној комори ради предузимања мера.

13. Поред тужиоца при суду части, тужбу за покретање поступка може поднети и непосредно заинтересовано правно одн. физичко лице. У пракси, узимајући у обзир број стварно постојећих повреда, тужбу чешће подносе грађани против привредних организација чланова коморе него једне привредне организације против других. У овом погледу многе привредне организације воде политику незамерања, било из бојазни да се и саме не нађу на оптуженичкој клупи ако се подношењем тужбе замере другој привредној организацији, било из жеље да се не кваре односи са пословним пријатељима и партнерима. Отуда би, чини нам се, било опортуно проширити активну легитимацију појединих субјеката, првенствено грађана, и допустити им да подигну тужбу и кад нису непосредно заинтересовани. Подизање овакве *actio popularis* могло би бити условљено неподизањем у одређеном року тужбе од стране тужиоца при суду части који је обавештен о повреди, односно од стране непосредно заинтересованог субјекта. Уопште, остварење ове идеје могло би бити извршено уз ове или оне модалитете, али то је овде споредно. Значајно је то да би оваква популарна тужба, уз већу афирмацију судова части, на свој начин допринела отклањању разних негативних појава у нашој привреди, које се делимично имају приписати и толерантност самих привредних организација и њиховој политици незамерања.

14. Досадашњим излагањима без сумње нису ни додирнута сва важнија питања везана за постојање и рад судова части јер је то немогуће у једном напису чији је циљ више да судове части представи шиροј правничкој јавности и да теорију подсети на њихово постојање.

С друге стране треба констатовати да су судови части прешли организациону фазу свога развоја и својом активношћу данас, штитећи пословни морал и усмеравајући га у извесној мери, утичу на одређен начин на привредни живот земље и на задовољавање потреба грађана и правних лица. Њихов значај је већ сад несумњив и временом ће расти. Стање законодавства, међутим, не одговара потребама које за правним регулисањем постоје у овој области. Као што смо видели на почетку овог написа, одредбе о судовима части нити су све садржане у једном правном акту нити су све донете у исто време. И као што у оваквим приликама обично бива, нити су сва важна питања правно уређена, нити су постојеће одредбе увек довољно усклађене. Било би зато корисно да се, водећи рачуна о досадашњим искуствима, изврши систематско и потпуно регулисање најважнијих питања везаних за рад судова части, било у виду посебног правног акта било у оквирима неког по предмету регулисања ширег правног акта. То претставља потребу у овој фази развоја судова части а досадашња искуства дају довољно елемената за такав подухват.

Др. Обрен Станковић

R É S U M É

Sur les jurys d'honneur des chambres d'économie

Dans le présent article on traite les questions suivantes ayant trait à l'activité des jurys d'honneur auprès des chambres d'économie: compétence locale et matérielle des jurys d'honneur, légitimation active et passive dans la procédure devant ces jurys, les mesures que prononcent les jurys d'honneur pour les infractions aux bons usages dans les affaires. Le plus grande partie de l'exposition est consacrée à la notion des bons usages dans les affaires. L'auteur critique la définition légale de la notion des bons usages dans les affaires, considérant qu'elle représente une tautologie. A son avis, les bons usages dans les affaires représentent les procédés des organisation économiques, conformes à la morale des affaires et les infractions aux bons usages sont, par conséquent, les procédés des organisations économiques, contraires à la morale des affaires. Certains bons usages dans les affaires, conçus de cette façon, sont en même temps des coutumes juridiques au sens technique du terme, mais ce n'est pas toujours le cas. Pour cette raison, les bons usages dans les affaires ne sont pas tout simplement une species de la notion générale de l'usage. La même procédé peut représenter, en même temps, une infraction aux bons usages dans les affaires et être incriminé comme délit économique et dans ce cas il est possible de prononcer une peine dans la procédure devant un tribunal économique pour le délit écono-

mique et devant le jury d'honneur une mesure pour l'infraction des bons usages dans les affaires. La procédure entamé pour un motif n'exclut pas la procédure pour un autre motif. Pourtant, il y a toute une série d'infractions aux bons usages qui ne représentent pas les délits économiques. L'infraction aux bons usages dans les affaires peut également causer un dommage, mais ce n'est pas nécessaire pour la notion de l'infraction aux bons usages dans les affaires. Il suffit qu'un intérêt, légitime de quelqu'un soit violé. Dans l'article on donne un riche aperçu de la pratique judiciaire relative à la notion des bons usages dans les affaires.

КРИВИЧНА ДЕЛА ПОХАРЕ И УТАЈЕ ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДЕ КНЕЗА МИЛОША

Историјски извори Карађорђеве Србије сведоче да су похара и крађа упоредо са хајдучијом били најбројнији од свих деликата (1) а такође показује и какве су казне изричане за њихове учиниоце.

Друштвени корени појаве и пораста криминала а нарочито похара и крађе готово су идентични за време Карађорђа и Милоша. Услови рата и општенародног покрета за ослобођење изазивају класно диференцирање много јаче него пре Устанка. Заузимање политичке власти од стране старешина, који су сада спојили свој углед трговаца и газда са влашћу и стекли нове могућности за проширење трговина (за коју Турци — феудалци нису били заинтересовани), за повећање својихседа захваћањем турских имања и њиховог обрађивања путем кулука, итд. Овакви друштвени преображаји и потреси изазивају не само класна већ и територијална померања, нарочито у граничним областима, затим промене у начину живота у рату или миру, у схватању морала, итд .

Карађорђе, старешине и њихови органи, поред извршавања осталих задатака у Устанку, успешно су гонили и кажњавали преступнике за почињена кривична дела против имовине. Они су у пуном смислу заменили турске органе а добрим делом и вансудско, међусобно гоњење и намиривање странака односно учиниоца кривичног дела и тужиоца, нарочито у погледу тежих кривичних дела.

Али, и поред оваких резултата, о којима говоре најважнији извори (Деловодни протокол Карађорђа Петровића и његов закон, Протокол шабачког магистрата, закон проте Матије), сломом државе Првог устанка, успостављањем турске власти, итд., створени су изванредно повољни услови за поновни пораст и разбуктавање криминала. Победом Другог устанка кнез Милош и његови сарадници морали су, као и њихови претходници, да предузимају сличне мере (постављање судова, издавање упутстава и сл.) у гоњењу како хајдучије тако и обичног криминала ради нормализовања прилика, што у првом реду значи обезбеђивање личне и имовинске сигурности.

(1) Д. Палазоглу: Кривично право и провосуђе у Србији (1804—1913), 1954, с. 123 и 125.